

Tézisfüzet

Gaszó Dániel

Otthon és itthon
A magyar diaszpóra és anyaországa

Doktori (PhD) értekezés

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Politikaelméleti Doktori Iskola
Politikaelméleti program
A Doktori Iskola vezetője: Dr. Mezei Balázs

Témavezető: Dr. Kántor Zoltán

2020

1. A kutatás előzményei, problémafelvetés

A képzelőerő a legalapvetőbb emberi képesség. Ez az, ami lehetővé teszi, hogy nagy tömegben is rugalmasan működjünk együtt; hogy vallási közösségeket, dinasztikus birodalmakat és modern nemzetállamokat hozzunk létre; és azonosuljunk is velük. A diaszpóra is az emberi képzetekre alapozott csoportkohézió intézményesülése. Benedict Anderson szófordulatával élve: „elképzelt politikai közösség”. Az emberi képzetek összetettségéből adódóan, a diaszpóráközösségek igen bonyolult jelenségek. Rájuk is igaz Eric J. Hobsbawm nemzetekre vonatkozó állítása, miszerint alapvetően felülről konstruáltak, de nem érthetők meg csak akkor, ha alulról is megvizsgáljuk őket, azaz az egyszerű emberek feltételezéseinek, reményeinek, szükségéinek, vágyainak és érdekeinek szempontjából.

Ebből a kettős – *top-down* és *bottom-up* – perspektívából kiindulva, a 2000-es évek végén kezdtem el tanulmányozni a magyar nemzetpolitika hatásait az érintett kisebbségi közösségek hétköznapi etnicitására. A Granadai Egyetemen (Spanyolország) 2011 decemberében megvédett kisdoktori disszertációm is ebben a témában írtam, spanyol nyelven. Az ahhoz szükséges etnográfiai kutatásokat Kárpátalján (Ukrajna) és Muravidéken (Szlovénia) végeztem. A szomszédos országokban élő magyar kisebbségekről meglévő ismereteimet szerettem volna kibővíteni a diaszpórára is. Részben ezért jelentkeztem 2014-ben a Kőrösi Csoma Sándor Programra, melynek keretében – a Chilei–Magyar Kulturális

Egyesület közösségépítő munkáját segítve – betekintést nyertem a Dél-Amerikában élő magyarok szervezeti életébe. Kiküldetésemet követően, 2015-ben a Nemzetpolitikai Kutatóintézet kutatási referense lettem. Ettől kezdve főállásban folytathattam a diaszpórákutatót. Új munkakörömnek köszönhetően közelebről, mondhatni belülről is megismerhettem a diaszpórapolitika alakulását. 2015-től meghívott szakértőként jelen voltam a magyar kormány és a diaszpóraszervezetek vezetőinek legnagyobb egyeztető fórumain: a Magyar Diaszpóra Tanács éves ülésén; a Nemzeti Összetartozás Bizottságának diaszpóra ügyekkel foglalkozó ülésén; a Hétfégy Magyar Iskolák Találkozóin; valamint számos, a diaszpóráról érintő kérdés nyílt, illetve zártkörű megvitatásán. Mindez lehetőséget adott a magyar diaszpóra átfogó, alulról és felülről történő vizsgálatára és elemzésére. Jelen disszertáció ennek a több éven át tartó kutatómunkának a gyümölcse. Szerkezeti felépítését tekintve három részből áll.

Az első részben a fogalmi kereteket tisztázom. A különféle diaszpórameghatározásokat, értelmezéseket és tipológiákat összegezve felvázolom a diaszpóra csoportkohéziós összetevőit: azokat a kritériumokat, amelyek kombinációja alapján el tudjuk dönteni, hogy mely szétszórtan élő makroközösségeket célszerű diaszpórának neveznünk s melyeket nem. Természetesen nem egy zárt definícióra törekszem, nem statikus csoportjellemzőket keresek, hanem a diaszpórákutató tárgyát képező társadalmi és politikai folyamatok értelmező magyarázata a célom.

A második részben a magyar diaszpóra fejlődéstörténetét mutatom be. Hogyan alakultak ki a világban szétszóródott magyar közösségek? Meddig vezethető vissza a magyarok jelenléte a tengerentúlon? Mikortól beszélhetünk diaszpóra jellegű magyar közösségekről? Milyen migrációs folyamatok járultak hozzá kialakulásukhoz és későbbi gyarapodásukhoz? Kik, hányan, honnan és hova vándoroltak a különféle magyar emigrációs hullámokkal? Milyen fogadtatásban volt részük az őket befogadó országokban? Milyen változást hoztak a már korábban ott élő magyar diaszpórák közösségei szervezeti életébe? Hogyan alakult kapcsolatuk Magyarországgal? Elemzésem során ezekre a kérdésekre keresem a választ. A magyar diaszpóra fejlődéstörténetét négy szakaszra bontva ismertetem, a különböző korszakok emigrációs folyamatainak jellege, valamint a már meglévő diaszpórák közösségekre gyakorolt hatása szerint. Az első szakasz az első világháborút megelőző korszakot, a második a két világháború közötti húsz esztendőt, a harmadik a második világháborút követő éveket, valamint a magyarországi államszocializmus idejét, végül a negyedik a jelenkort, azaz a kétpólusú világrendszer megszűnésétől napjainkig tartó időszakot jelöli. Itt fontos hangsúlyozni, hogy a magyar diaszpórának nincsen egyetlen, általánosítható, egyetemes története. A világban szétszóródott magyar közösségek mindegyike más körülmények között fejlődött, intézményes kereteit a helyi igényeknek megfelelően alakította. A meglévő adatok, kordokumentumok és tudományos értekezések birtokában azonban – a teljesség igénye nélkül – felvázolhatók azok az események és

társadalmi folyamatok, melyek jelentősen hozzájárultak a földrajzilag széttagolt közösségek és intézményrendszereik mai formáinak kialakulásához. Ezt az átfogó történeti elemzést a diaszpóra szervezeti vezetőivel készített mélyinterjúkkal egészítettem ki. Olyan embereket szólítottam meg, akik a helyi, lokális szinten végzett közösségépítő tevékenységeik mellett jelentős szerepet vállalnak a magyar diaszpóra regionális, országhatárokat átívelő kapcsolathálójának kialakításában, a nagyobb ernyőszervezetek létrehozásában, valamint az anyaországi vezetőkkel folytatott párbeszéd fenntartásában. A velük készített interjúk fényt derítenek a területenként eltérő önszerveződési folyamatok sokrétűségére, a közösségi élet régi és új kihívásaira és lehetőségeire, valamint a magyarországi támogatások fogadtatására.

A harmadik részben a diaszpóra politikai dimenzióira összpontosítok. A globális összehasonlítások és általánosítások helyett a regionális és országos sajátosságokra, valamint azok történetiségére koncentrálok. Miért és milyen körülmények között alakult ki a diaszpóra iránti elkötelezettség a kelet-közép-európai térségben? Vannak-e hasonlóságok e tekintetben a különböző államok között, és ha vannak, mivel magyarázhatók, honnan eredeztethetők? A diaszpórák támogatásának milyen bel- és külpolitikai vetületei vannak? Különválasztható-e a klasszikus értelemben vett nemzetpolitika (*kin-state policy*) a diaszpórapolitikától (*diaspora policy*)? Ezekkel a kérdésekkel kezdem a vizsgálódást. Először a téma történeti aspektusait, a nemzeti kérdés kialakulását és következményeit tanulmányozom,

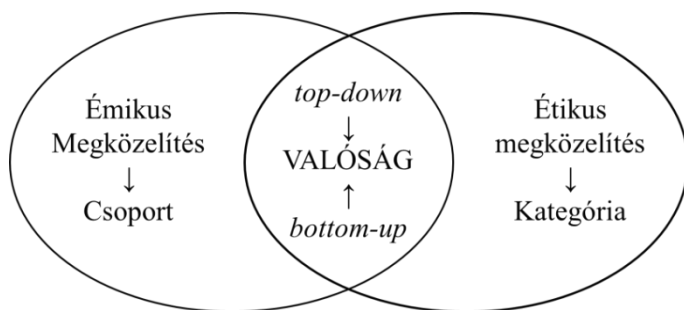
majd a kelet-közép-európai anyaországok diaszpóra felé irányuló konkrét intézkedéseit vizsgálom meg közelebbről. Ezt követően Magyarország diaszpórapolitikai gyakorlataira fókuszálok, különös tekintettel a 2010 utáni évekre. Ezt az új és egyre kiterjedtebbé vált politikai ágazatot négy szinten veszem górcső alá: 1) a törvényhozás szintjén; 2) a döntéshozó testületek és egyeztető fórumok szintjén; 3) a programok szintjén; valamint 4) az anyagi támogatások szintjén. Külön fejezetben, részletesebben tárgyalom a 2013-ban elindított Kőrösi Csoma Sándor Programot (KCSP). Ismertetem annak a kérdőíves kutatásnak az eredményeit, melyet a 2016 és 2018 között kiküldetést teljesített KCSP-ösztöndíjasok lekérdezésével valósítottam meg. A beérkezett válaszok elemzését és összegzését követően megosztom a fentebb említett chilei kiküldetésem során 2014-ben szerzett személyes tapasztalataimat, betekintést nyújtva nemcsak a program működésébe, hanem a Csendes-óceán partján hosszan elterülő latin-amerikai ország magyar közösségeinek mindennapjaiba is. Mindezzel azonban még mindig nem adtam választ arra a kérdésre, hogy hogyan és miért jönnek létre a Kőrösi Csoma Sándor Programhoz hasonló gyakorlatok. Miért fontos a magyar kormány számára, hogy támogassa a diaszpórában élőket? Mi alakítja a kapcsolattartási és támogatáspolitikai stratégiákat? Hogyan születnek a diaszpórapolitikai döntések? Ezekre a kérdésekre hiteles választ csak maguk a döntéshozók adhatnak. Éppen ezért néhány, a közigazgatásnak ezen a területén dolgozó magyarországi politikussal is készítettem mélyinterjút.

2. Követett módszertan

A diaszpórákutató *par excellence* multidiszciplináris tudományterület. Gyakorlóinak azért kell ötvözniük a különféle társadalomtudományok elméleteit és módszereit, hogy a diaszpórá alakító társadalompolitikai folyamatokról holisztikus képet kapjanak, és így átfogó értelmezéseket készíthessenek a vizsgált közösségekről és az őket célzó, konstruáló politikákról. A multidiszciplináris megközelítésnek van azonban egy hátulütője: ha a kutató egyedül próbálja elsajátítani azt, könnyen polihisztorrá válhat, ami a tudomány mai állása szerint nem elfogadott. Nem lehet valaki egyszerre politológus, szociológus, történész és antropológus. A társadalomtudósok lehetőségei nem határtalanok. Ellenkezőleg, minden kutató képzettségénél fogva behatárolt: van egy kiindulópontja, egy metodológiai alapállása, egy bizonyos tudományterületről hozott sajátos perspektívája, mely meghatározza kutatásának egész menetét, a kérdésfeltevéstől az adatgyűjtésen át az elemzésig. Ez valahol természetes, és nem összekeverendő a személyes ambíciók és egyéni értékítéletek előnyben részesítésével. Az én kiindulópontom a kulturális és szociálintropológia.

Az antropológiai megközelítés mint metodológiai alapállás esetében azt jelenti, hogy a magyar diaszpóra kutatása során nem törvényszerűségeket keresek, hanem értelmezési kereteket, melyek lehetővé teszik a diaszpóralét egymásba fonódó jelentéseinek megismerését, megértését és magyarázatát. A történeti partikularizmus elvének követése egyrészt a diaszpórákutatóra

jellemző tipológiákkal szembeni kritikus hozzáállást eredményezi, másrészt a normatív megközelítés tudományos elvetését. Ebből a nézőpontból ugyanis nincsen tökéletes vagy ideálisnak nevezhető diaszpóraszervezet, illetve diaszpórapolitika, amelyhez viszonyítva egyes gyakorlatokról meg lehetne állapítani, hogy jók-e vagy rosszak. Minden diaszpórával kapcsolatos jelenség csak a saját kontextusában értelmezhető. A résztvevő megfigyelés alaptechnikájaként számon tartott émikus (*emic*) és étikus (*etic*) perspektívák, azaz a terepalany és a kutató meglátásainak és értelmezéseinek együttes alkalmazása lehetővé teszi a diaszpóra kategória konkrét eseteinek felülről és alulról történő tanulmányozását anélkül, hogy beleesnénk a csoportizmus (*groupism*) problémájának ördögi körébe, a csoport vs. kategória dilemmájának útvesztőjébe (lásd 1. ábra).

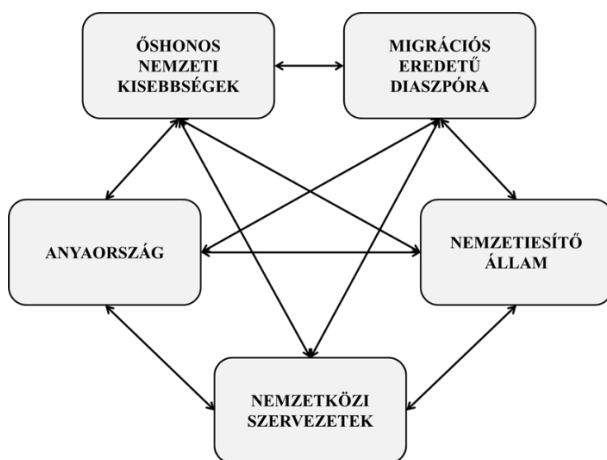

1. ábra: Az émikus és étikus megközelítések ötvöztetésének technikája

A kelet-közép-európai diaszpórapolitikák történeti alapját képező nemzeti kérdés konkrét megnyilvánulásainak értelmezéséhez Rogers Brubaker háromelemes modelljét (*triadic nexus*) két további elemmel kiegészítve alkalmazom. Egyrészt figyelembe veszem a

nemzetközi szervezetek – mint a NATO és az EU – kontrolláló, reguláló szerepét a térség etnopolitikai konfliktusaiban. Másrészt két különálló politikai mezőnek tekintem a határváltoztatások következtében kialakult kisebbségi közösségeket és a migrációs eredetű diaszpórák közösségeket. Utóbbiak szétválasztását többek között intézményes formáik, anyaországi kapcsolataik és az őket körülvevő többségi társadalommal kialakított viszonyaik eltérő jellege, valamint szervezeteik és érdekképviselőik egymásra hatása indokolja. Mindezt figyelembe véve a diaszpóra politikai dimenziói ötelemes modellben is elemezhetők (lásd 2. ábra).

2. ábra: Pentagonal nexus

Itt azonban fontos megjegyezni, hogy az ilyen és ehhez hasonló modellek csak a vizsgált társadalmi jelenségek és viszonyrendszerek általános leírását teszik lehetővé. A közösségi lét szempontjából meghatározó helyi identitások rétegzetten plurális tartalmainak megismerésére nem alkalmasak.

Az empirikus kutatás részét képező mélyinterjúk elkészítésénél a diaszpóraszervezetek vezetőit és a magyarországi diaszpórapolitika döntéshozóit a weberi megértő szociológiából kiindulva szólítottam meg. Beszélgetéseink során a társadalmi cselekvéseik, a döntéseik mögött álló egyéni elképzeléseik, vágyaik, problémáik és céljaik megértésére törekedtem. Módszertani szempontból fontos továbbá, hogy kiválasztásuk minden esetben önkényes alapon történt. Nem törekedhettem kvantitatív reprezentativitásra, hiszen a magyar diaszpóráközösségek kutatásánál még az alapsokaság pontos meghatározása is kétséges. Ez azonban nem jelenti azt, hogy beszélgetőpartnereimet pusztán a szimpátia alapján választottam volna ki. Ellenkezőleg, a személyes érzelmeimet háttérbe szorítva, igyekeztem a szakmai tapasztalatokra alapozva olyan embereket megszólítani, akik az adott témát átfogóan ismerik, „benne” élnek, és képesek ismereteik átadására. Az értekezésem mellékletében közölt interjúszövegeket azért nem bontottam részeire, a fontosabbnak vélt passzusokat azért nem idéztem külön, hogy a bennük rejlő ismereteket és összefüggéseket saját szövegkörnyezetükben, a hanganyagok alapján összeállított élettörténeteken keresztül adhassam tovább. A mélyinterjúk elkészítésével a vizsgált jelenségek értelmező megértése és bemutatása volt a célom: a magyar diaszpóra kialakulásának, intézményesülésének és anyaországi támogatásának emberi mivolta után kutattam, a jelentések nyomába szegődve.

3. Következtetések, új eredmények

A diaszpóra csoportkohéziós összetevőinek – a migrációs eredet, a társadalmi integráció, az etnikai határmegtartás és az anyaország-orientáció – elemzéséből két fontos következtetés vonható le. Egyrészt az, hogy a diaszpóra alapjában véve egy közösségi létforma és nem egyénileg választott életstílus. A migrációs eredet – mint e közösségtípus legáltalánosabban elfogadott kritériuma – elsősorban az elvándorlás eseményének kollektív tudatban való megjelenését, szimbolikus, közösségformáló erejét jelenti és nem a személyes átélését. A kulturális asszimiláció elkerülésénél szintén a közösségi léten van a hangsúly: az etnikai határok intézményesülésén, a diaszpóra szervezeti életének kialakításán. Másrészt, a csoportkohéziós összetevők vizsgálatánál fény derült arra is, hogy a diaszpóralét szempontjából mennyire meghatározó tényező az idő. A befogadó ország társadalmába való integráció és az etnikai határmegtartás ugyanis nem egyik napról a másikra történik. Hosszabb időnek kell eltelnie ahhoz, hogy egy migrációs eredetű közösségről kiderüljön, vajon képes-e az őt körülvevő társadalomba beilleszkedni, valamint a megkülönböztetett etnikumként való létezés vágyát egyik generációról a másikra továbbadni. Következésképpen a diaszpóra mint közösségi létforma lényegében egy hosszú távú jelenség.

A pozitívizmus hagyatékaként ránk maradt kvantitatív megközelítés dominanciája a diaszpórakutatás területén is érezhető. Amikor egy konkrét diaszpóra tanulmányozásába kezdünk, szinte elvárják tőlünk,

hogy megadjuk a vizsgált közösségek létszámát. A világban szétszórtan élő magyar diaszpórák-összegek számszerű meghatározását azonban több tényező is megnehezíti: egyrészt a befogadó országok népszámlálási adatainak etnikai, nemzeti hovatartozásra vonatkozó hiányossága; másrészt a többes kötődésből fakadó etnikai rejtőzködés jelenségének gyakorisága; harmadrészt a magyar emigrációs hullámok méretéről és etnikai összetételéről meglévő adatok kétsége. Az első világháborút megelőző paraszti exodus idején a befogadó országok a magyar nemzetiségű bevándorlókat egy kategóriába sorolták az Osztrák–Magyar Monarchiából érkező más nemzetiségűekkel. A két világháború között kivándorló magyarok többsége pedig nem Magyarországról, hanem a szomszédos utódállamokból származott, így más ország állampolgáraként lett regisztrálva. Következésképpen bármelyik úton is próbálunk kísérletet tenni a világban élő magyarok számának megállapítására, tudományosan elfogadható és igazolható eredményt nem kapunk. E tekintetben csak szakmai becslésekre hagyatkozhatunk, melyek a módszertan sokrétűségéből adódóan igen eltérőek lehetnek. A különböző forrásokat összevetve, nagy általánosságban elmondható, hogy a külföldi magyarok közül megközelítőleg annyian élnek diaszpórában, mint ahányan a határváltoztatások következtében kialakult kisebbségi közösségekben, tehát 2–2,5 millió fő. A diaszpóra szervezeti aktivitásában azonban ennél jóval kevesebben vesznek részt, a becsült összlétszámnak csupán 5–15%-a.

A magyar diaszpóráközösségek XX. századi fejlődéstörténetében nagy törést jelentett a második világháborút követő időszakban kialakult politikai szegregáció. A háború alatt külföldre került és hazatérni nem kívánó, főleg fiatal katonákból és menekültekből álló ún. negyvenötösök, az államszocializmus előtti évek demokratikus törekvéseiben résztvevő ún. negyvenhetesek, valamint az 1956-os forradalom következtében elvándorolt ún. ötvenhatosok a magyar diaszpóráközösségek lélekszámát jelentősen megnövelték ugyan, de ezzel együtt belső, társadalompolitikai megosztottságát is fokozták. Otthonról hozott sérelmeik, politikai hitvallásuk és nézeteltéréseik a külföldön működő magyar szervezetek szétválásához és egymással ellentétben álló új szervezetek alapításához vezettek. Az ebben az időszakban kialakult megosztottság jelei ugyan még ma is fellelhetők, az abból fakadó konfliktusok napjainkra konszolidálódtak. A politikai érdekek mentén létrehozott, egymással viaskodó szervezetek legtöbbször néhány évtized leforgása alatt idejélműlttá vált vagy megszűnt. A megkülönböztetett etnikumként való létezés, azaz az etnikai határmegtartás érdekében olyan új szervezetek létrehozására volt szükség, melyek képesek a következő generációt megszólítani és a közösségi életbe bevonni. Mindemellert az ezredfordulót követően több olyan ernyőszervezet is alakult, amely regionális szinten köti össze a különböző országokban működő magyar intézményeket. Szembetűnő példái ennek: Európában a 2001-ben megalakult Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége; a tengerentúlon pedig a 2004-ben alapított Latin-Amerikai Magyar Országos Szervezetek Szövetsége.

A kétpólusú vilárendszer megszűnését követő új magyar emigráció – a klasszikus kivándorlási hullámokkal összevetve – időben jobban eloszlik, s inkább gazdasági, mint politikai jellegű. Mindemellett az elmúlt bő negyed évszázadban Magyarország cél- és tranzitországgá vált. A hazai statisztikák szerint ez idő alatt a bevándorlók száma szinte mindvégig magasabb volt a kivándorlókénál. Ez utóbbi tekintetében azonban a tükörstatisztikák adatai lényegesen magasabb értékeket mutatnak: 2013 és 2015 között évi több mint 85 ezer bevándorló magyar állampolgárt regisztráltak csak az európai célországokban, mely összességében véve meghaladja az 1956-os forradalom következtében – megközelítőleg 200 ezer főre becsült – kivándorlók létszámát. Az újonnan elvándorlókról azonban még nem tudhatjuk, hogy az őket befogadó ország társadalmába integrálódnak-e, vagy tovább vándorolnak, esetleg idővel hazaköltöznek. Arra a kérdésre, hogy a közelmúltban tapasztalt magyar emigrációs folyamatok a világban szétszórta diaszpórák közösségeket hosszú távon gyarapítják-e vagy sem, csak az idő adhat választ.

A diaszpóra és az anyaország kapcsolatát illetően, Magyarország negyven év államszocialista elzárkózás után, az 1989-es rendszerváltást követően nyitott a határain kívül élő magyar közösségek felé. Az anyaországi felelősségvállalásnak ez az új keletű megnyilvánulása nem volt egyedülálló jelenség a térségben. A szocializmusból kilábaló és a demokrácia felé tartó országok többségében az európanizáció eszméje mellett újra égetővé vált a nemzeti kérdés, azaz az állam területi és a nemzet elképzelt

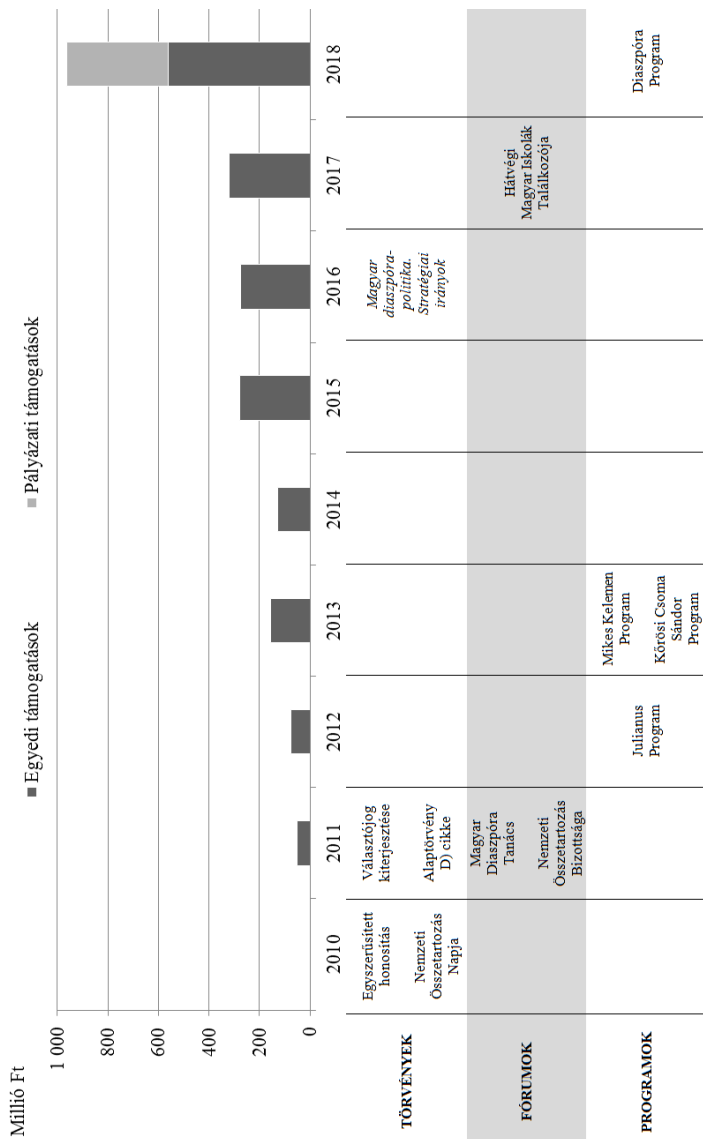
határainak egybe nem eséséből fakadó problématerület. A régió viszonyait meghatározó történelmi, politikai és kulturális sajátosságokból kifolyólag a különböző kelet-közép-európai anyaországok diaszpórapolitikai gyakorlatai mutatnak is némi hasonlóságot, kiváltképp a törvényhozás szintjén (lásd 1. táblázat).

A Magyar Köztársaság 1989-es Alkotmányában (1949. évi XX. törvény módosítása) kinyilatkoztatott anyaországi felelősségvállalásnak kezdetben a szomszédos államokban élő magyar kisebbségek támogatásával igyekeztek eleget tenni az egymást követő kormányok. Kifejezetten a Kárpát-medencén kívül élő diaszpóráközösségekre vonatkozó törvények, fórumok, programok és anyagi támogatások csak 2010 után jöttek létre (lásd 3. ábra). E gyakorlatok sokrétősége miatt Magyarország jelenkori diaszpórapolitikája több ideáltípushoz is igazodik: jogkiterjesztő és kapacitásépítő politikaként egyaránt értelmezhető. Itt azonban fontos hangsúlyozni, hogy a diaszpóra és az anyaország kapcsolata nem állandó, hanem folyamatosan változó. A geopolitikai viszonyok átrendeződése, egy gazdasági válság vagy egy kormányváltás teljes stratégiai irányváltást is eredményezhet ezen a téren.

ORSZÁGOK	TÖRVÉNYHOZÁS			FELELŐS ÁLLAMI INTÉZMÉNYEK			
	Kedvezménytörvény	Egyszerűsített honosság		Választó-jog	Minisztérium	Minisztérium alá tartozó intézmény	Egyéb állami intézmény
		lakóhelyhez kötött	lakóhelytől független				
Bulgária	2000. évi XXX. törvény a Bolgár Köztársaságon kívül élő bolgárokról		2001-től	Van			Külföldön: Élő Bolgároknak Felelős Állami Szervezet
Horvátország	2011. évi CXXIV. törvény a Horvát Köztársaság és a határain kívül élő horvátok kapcsolatáról		1991-től	Van	Külföldön: Élő Horvátokért Felelős Központi Állami Hivatal		
Lengyelország	2007. évi CLXXXV/1280. törvény a Lengyel igazolványról	2000-től		Van		Külgügyminisztérium, Lengyel Diaszpóra és Határon Túli Lengyelek Kooperációjáért Felelős Osztály	Szenátus, Emigrációs Ügyekért és Határon Túli Lengyelekkel való Kapcsolattartásért Felelős Bizottság
Magyarország	2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról		2010-től	Van		Miniszterelnökség, Nemzetsépolitikai Államtitkárság	
Románia	1998. évi CL. törvény a világ bármely részén élő románoknak biztosított támogatásról		1991-től	Van		Külgügyminisztérium, Külföldön Élő Románokkal való Kapcsolattartásért Felelős Osztály	
Szerbia	2009. LXXXVIII. törvény a diaszpóráról és a régióban élő szerbekről		2004-től	Nincs	Vallás- és Diaszpóratügyi Minisztérium		
Szlovákia	1997. évi LXX. törvény a külföldi szlovákokról; 2005. évi CDLXXIV. törvény a határon túli szlovákokról	Nincs	Nincs	Nincs		Külgügyminisztérium, Külföldön Élő Szlovákokért Felelős Hivatal	
Szlovénia	2006. évi XLIII. törvény a Szlovén Köztársaság és a határain kívül élő szlovének kapcsolatainak szabályozásáról	1991-től		Nincs	Külföldön Élő Szlovénekért Felelős Kormányhivatal		

I. táblázat: Diaszpórapolitikai gyakorlatok Kelet-Közép-Európában

3. ábra: Magyarország diaszporapolitikai gyakorlatát a 2010-es években

A mellékletben közölt interjúszövegek lehetőséget nyújtanak az eddigiekben összegzettek mélyebb megértésére. A diaszpóra szervezeti vezetőivel és a diaszpórapolitika döntéshozóival folytatott beszélgetések többek között rávilágítanak arra, hogy a 2010-es években kibontakozó magyarországi diaszpórapolitika nem egy előre megtervezett stratégia mentén alakult ki. A célcsoportok belső szerkezetére és helyi szükségleteire vonatkozó ismeretek hiánya miatt nem volt mire stratégiát építeni. A 2016-ban megjelent *Magyar diaszpórapolitika. Stratégiai irányok* című keretdokumentum lényegében a már meglévő diaszpórapolitikai gyakorlatokat összegezte. A döntéshozatalban a Magyar Diaszpóra Tanács közvetlen hatása kevésbé érezhető, azonban az egyes tagszervezetek megfelelő kapcsolathálóval rendelkező vezetőinek véleménye és akarata meghatározó. A kapcsolati tőke és a személyes indíttatás jelentőségének felerősödése Magyarország diaszpórapolitikáját képlékenyebbé és nehezebben kiszámíthatóvá tette. Beszélgetőpartnereim rávilágítottak továbbá arra, hogy az anyaország egyre intenzívebbé vált szimbolikus és pragmatikus jelenléte a diaszpóra szervezeti életében nemcsak erősíti, hanem kiszolgáltatottabbá is teheti az érintett közösségeket. A diaszpóra intézményei és közösségépítő tevékenységei egyre függőbbé válhatnak az anyaországban hatalmon lévő kormány támogatásától, mely idővel megváltozhat, csökkenhet, irányt válthat. A diaszpórapolitikai döntéshozatal elemzésénél a tágabb értelemben vett nemzetpolitika történelmi aspektusai sem hagyhatók figyelmen kívül. Azok jelentősége a közigazgatásnak ezen a területén dolgozó

politikusokkal készített interjúkban is megjelenik. Ők – saját elmondásuk szerint – azért választották ezt a pályát, mert „szeretik a történelmet”: megérintette őket a történelmi igazságtalanság és az elégtétel gondolata. A nemzetpolitika elsődleges célját éppen ezért nem a kisebbségvédelemben, hanem a nemzetépítésben látják. Ebben a megközelítésben az anyaországi támogatások végső soron a történelmi okok miatt szétszakított magyar nemzet egységesítését és gyarapítását szolgálják. Ez persze magában foglalja a kisebbségben élők jogainak érvényesítését és bővítését, de messze meg is haladja azt. A nemzetépítés ugyanis nem pusztán az ország határain kívüli nemzetrészekre vonatkozik, hanem az összmagyar társadalomra. Így a nemzetpolitika és vele együtt a diaszpórapolitika is egyszerre külpolitikai és belpolitikai kérdés. Következésképpen a diaszpóra anyaországi támogatása nemcsak az érintett közösségek szükségleteinek függvényében valósul meg, hanem a magyarországi politikai és gazdasági erőviszonyok függvényében is. Az egész nemzetre kiterjedő, centralizált nemzetpolitikai stratégia azonban csak egy ideológiai alapállás. A konkrét gyakorlatokra, fórumokra, programokra, anyagi támogatásokra sokkal inkább jellemző az esetlegesség. Végezetül, az interjúszövegek tartalmaznak olyan részeket is, melyek újabb kutatási célok megfogalmazását segíthetik. A kivándorlók leszármazottainak magyar gyökerekhez való kötődésében fellelhető generációs különbségek, a 2010-es években tapasztalt új magyar emigráció, valamint az abban az évtizedben kibontakozott anyaországi támogatások hosszú távú hatásai megalapozhatják a diaszpórakutatás jövőbeli kihívásait.

4. A témában végzett publikációs tevékenység

- Gazsó Dániel: Diaspora Policies in Theory and Practice. *Hungarian Journal of Minority Studies*, 2017. 1 (1). 65–87.
- Gazsó Dániel: La nación dividida: análisis multidimensional de las políticas de construcción nacional en relación con las minorías húngaras transfronterizas. *Revista de Paz y Conflictos*, 2013. 6. 32–52.
- Gazsó Dániel: An Endnote Definition for Diaspora Studies. *Minority Studies*, 2015. 18. 161–182.
- Gazsó Dániel: Egy definíció a diaszpórakutatás margójára. *Kisebbségkutatás*, 2015. 24 (2). 7–33.
- Gazsó Dániel: A magyar diaszpóra fejlődéstörténete. *Kisebbségi Szemle*, 2016. 1 (1). 9–35.
- Gazsó Dániel: A magyar diaszpóra intézményesülésének és anyaországi viszonyainak története. In: Ambrus László – Rakita Eszter (szerk.): *Amerikai magyarok – magyar amerikaiak. Új irányok a közös történelem kutatásában* (lektorált konferenciakötet). Linceum Kiadó: Eger, 2019. 15–33.
- Gazsó Dániel: A diaszpórakutatás elméleti és módszertani kérdései. In: Dobrai Katalin – László Gyula – Sipos Norbert (szerk.): *Farkas Ferenc Nemzetközi Tudományos Konferencia 2018* (lektorált konferenciakötet). Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Vezetés- és Szervezésstudományi Intézet: Pécs, 2018. 758–767.
- Gazsó Dániel: A Körösi Csoma Sándor Program ösztöndíjasainak tevékenységei. *Kisebbségi Szemle*, 2018. 3 (3). 103–116.
- Gazsó Dániel: Vitarecenzió – Brubaker diaszpórakonceptiójának kritikája. *Kisebbségi Szemle*, 2017. 2 (4). 115–126.
- Gazsó Dániel – Jarjabka Ákos – Palotai Jenő – Wilhelm Zoltán: Diaspora Communities and Diaspora Policies. The Hungarian Case. *Population Geography a Journal of the Association of Population Geographers of India*, 2019. 41 (1). 23–34.

- Jarjabka Ákos – Gázsó Dániel: A diaszpóra csoportkohéziós összetevői. In: Pap Norbert – Domingo Lilón – Szántó Ákos (szerk.): *A tér hatalma – A hatalom terei. Tanulmánykötet a 70 éves Szilágyi István professzor tiszteletére.* Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Nyomda: Pécs, 2019. 137–146.
- Dabis Attila – Gázsó Dániel – Nagy Sándor Gyula – Tóth Norbert: Függetlenség vs. Integráció – A katalán autonómia kérdése (konferencia-előadások). *Kisebbségi Szemle*, 2018. 3 (1). 47–64.
- Gázsó Dániel: Volt egyszer egy Trianon. *Valóság*, 2015. 58 (8). 70–88.
- Gázsó Dániel: Zelei Miklós: A kettézárt falu (recenzió – kritika). *Kortárs Irodalmi és Művészeti Folyóirat*, 2017. 60 (11). 100–103.
- Gázsó Dániel: Föld alatt s föld felett, Szelmencen zajlik az élet. *Forrás*, 2013. 45 (2). 85–90.
- Gázsó Dániel: Ez itt a „sziti”. In: Tóth Károly – Végh László (szerk.), *Sociography 2012: Szociográfia a magyar–szlovák határ mentén* (a kötet szlovák fordításban is megjelent). Fórum Kisebbségkutató Intézet: Somorja, 2012. 19–30.
- Gázsó Dániel: A szétszakított nemzet. Elméleti és módszertani javaslatok a határon túli magyar kisebbségekre vonatkozó nemzetpolitikák kutatásához (2012-ben írt tézis-tervezet javított, bővített változata). *Közös dolgaink – független értelmiségi platform* (2020. február 27.). Letöltés helye: www.kozos-dolgaink.hu; letöltés ideje: 2020. 03. 01.
- Gázsó Dániel: A státustörvényről, a kettős állampolgárságról. *Együtt*, 2010. 4. 58–68.